

***El vi en el sistema
tributari de
Mallorca (segles
XIV-XV)***

Antoni Mayol
Llompart

Mayurqa
(2000), 26:
161-179

EL VI EN EL SISTEMA TRIBUTARI DE MALLORCA (SEGLES XIV-XV)

Antoni Mayol i Llompart

RESUMEN: El trabajo examina un impuesto indirecto clave dentro del sistema tributario de la Mallorca medieval: el «*sisè/quint*» del vino, que gravaba la producción, compraventa y el consumo. La tributación del vino aparece en 1310, pero las primeras reglamentaciones encontradas datan de 1390, cuando se establecen las contribuciones, exenciones de los grupos privilegiados, y los mecanismos de control y de recaudación.

ABSTRACT: This work examines a main indirect tax within medieval Mallorca taxing system: The so called sixth/fifth «*sisè/quint*» wine tax which charged producing, sale and consume. Wine taxing appears first in 1310 but the first rulings found date back to 1390, where the tributing and exemptions of the upper classes are established as well as the control, enforcing mechanisms and tax lessees guarantees.

A finals del segle XIII «tant el context polític mediterrani com el desenvolupament dels intercanvis provoquen la decadència gradual de les fórmules tributàries directes, que graven la riquesa estàtica de base immobiliària, pròpies d'un món rural tradicional, i la seva substitució per models tributaris que graviten sobre la circulació/consum dels béns, més adients amb economies urbanes».¹ Les cises que gravaven els intercanvis comercials eren de duració limitada, i serviran per atorgar finançament al municipi de Ciutat. Les de 1300-1309, 1310, i 1314, estudiades per Pau Cateura, graven tarifes aplicades a la compravenda de productes i els articles gravats són els més bàsics i comuns en la dieta alimentosa, els de primera necessitat per a l'època. Així els cereals, el vi i la carn formaran la base de la imposició sobre la venda, la revenda i la mobilització de recursos propis.²

Pau Cateura demostra com cada guerra es converteix en una combinació de fórmules de finançament.³ La primera guerra amb Gènova (1330-1336) es finança amb càrrec a les ajudes, imposicions sobre la mercaderia, rendes del capital i beneficis empresarials. La guerra amb els benimerins provoca el 1338 l'aparició d'un cadastre de la riquesa immobiliària de les Illes, base de les dades per a l'establiment d'una imposició directa. La reincorporació a la Corona d'Aragó de forma integral va desenvolupar el

¹ CATEURA BENNÀSSER, Pau. *El regne esvàit: desenvolupament econòmic, subordinació política, expansió fiscal (Mallorca 1300-1355)*, Ed. El Tall, Mallorca, 1998, pàg. 13.

² CATEURA BENNÀSSER, Pau. *El regne esvàit: desenvolupament econòmic, subordinació...* Op. cit., pàg. 21.

³ CATEURA BENNÀSSER, Pau. *La trentena esgarriadora: Guerra i fiscalitat (El regne de Mallorca 1330-1357)*, Ed. El Tall, Mallorca, 2000, pàg. 135-136.

préstec privat que transforma la xarxa d'imposicions i ajudes del seu paper tradicional financer al de rescabalar els doblers bestrets en concepte de préstec. La segona guerra amb Gènova (1351-1355) suposa una combinació d'ajudes, imposicions, préstecs i deute públic municipal per bestreure el que les imposicions indirectes no abasten, període que similarmet anomena Manuel Sánchez per a Catalunya «l'edat d'or de les imposicions». I, finalment, la guerra amb Castella provoca l'establiment de la imposició directa, que conviurà amb la xarxa d'ajudes indirectes.

En la segona meitat del segle XIV, Pere IV autoritza la Universitat a recaptar noves imposicions fins a pagar les despeses fetes per la Universitat en la guerra, més els seus interessos, fins que estiguessin totalment amortitzats, el que segons Francesc López Bonet es pot interpretar com un termini indefinit.⁴ La càrrega impositiva sobre els productes de primera necessitat era ja permanent a la pràctica. El Consell General pot proposar una política fiscal que el rei haurà d'autoritzar, però no pot imposar tributs per si mateix, i d'altra banda, el rei no podia imposar tributs ni nomenar-ne col·lectors sense el consentiment del municipi.⁵ Els clavaris de la Universitat del Regne eren els encarregats de gestionar el sistema de recaptació. Elaboraven els aspectes tècnics de les ajudes o imposicions, des del sistema de taxes al sistema d'arrendament, incloent-hi una valoració anterior al producte de l'impost, les garanties dels adjudicataris de les ajudes i els terminis de pagament.⁶ L'annualitat comptable començava l'1 de desembre de cada any i les cises eren arrendades durant el més de novembre. Quan els impostos no aconseguien ser arrendats en subhasta pública, era l'administració qui se n'havia de fer càrrec i designar directament els recaptadors.

ELS PRIMERS GRAVÀMENS INDIRECTES SOBRE EL VI (SEGLE XIV)

En les primeres cises que s'imposen en començar el segle XIV, sols en la de 1310 apareix una taxa sobre el vi, que grava amb vuit diners per lliura la compra que es faci de vi per revendre a l'illa,⁷ i en canvi desapareix de les de 1314 i 1321, que bàsicament graven cereals i carn.

En les ordinacions fiscals de 1328 —estudiades per Pau Cateura— ja s'estableixen controls estrictes sobre la producció de vi: els colliters han de declarar la seva producció, els traginers han de declarar d'on i de qui és el vi. Per assegurar el control per part dels corredors del dret i sobre les mercaderies que entren dins Ciutat els traginers sols podran entrar per les portes de l'Esvaïdor i Sant Antoni, i les entrades de vi per via marítima ho hauran de fer per les portes d'en Segarra, la portella d'en Fuster i del carrer Nou. I per tal d'optimitzar la recaptació es va modificar el sistema de mesures de vi i es va establir el quarter menor⁸ per tal de recaptar més, minvant la mesura i pagant la mateixa taxa. En aquestes mesures ja tindran immunitat els clergues, cavallers i familiars reials. Aquestes mesures són la base sobre la qual es reglarà posteriorment el sisè del vi. En l'ordinació de

⁴ LOPEZ BONET, José Francisco. «La carga impositiva sobre el consumo en Mallorca (siglo XIV)». *Anuario de Estudios Medievales*, Tom 18, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Barcelona, 1988, pàg. 360.

⁵ CATEURA BENNÀSSER, Pau. *La trentena esgarriadora: Guerra i fiscalitat...* Op. cit., pàg. 136.

⁶ CATEURA BENNÀSSER, Pau. *El regne esvaït: desenvolupament econòmic, subordinació...* Op. cit., pàg. 45.

⁷ CATEURA BENNÀSSER, Pau. *El regne esvaït: desenvolupament econòmic, ...* Op. cit., pàg. 20-21.

⁸ CATEURA BENNÀSSER, Pau. *El regne esvaït: desenvolupament econòmic, subordinació...* Op. cit., pàg. 45.

1331 es grava la venda de vi amb una taxa de quatre diners per lliura, que s'aplica al comprador.⁹ Fins ara el gravamen sobre el vi sols penalitza les transaccions del producte i no la producció.

Entre 1330 i 1350 pareix que es manté la quota de taxació del vi, que, malgrat que no es trobi lliurada de forma directa, sí que entraria dins les càrregues de dos diners per lliura sobre totes les transaccions comercials, que almanco és aprovada el 1347, o pot ser no es grava, perquè ens trobam dins el major període d'experimentació fiscal amb altres fórmules que no es basen en la cisa. El que sí que és segur és que a la taula de noves ajudes de 1356 s'augmenten de manera molt important les taxes respecte a les que existien amb anterioritat sobre el vectigal de la mercaderia, el tall dels draps, el vi i la carn.¹⁰ Pel que fa al vi, aquest ja es taxa amb *lo sisè*, el que implica un 16,6 per cent del valor de la transacció, taxa summament important i que, si es manté, evidencia per una banda l'auge de la viticultura, i per l'altra, les grans possibilitats de negoci que ofereix aquest producte. El que no sabem és si les condicions del sisè del vi són les mateixes que coneixem amb posterioritat.

EL SISE DEL VI. APROXIMACIÓ A LA REGLAMENTACIÓ FISCAL DE 1390

La reglamentació de tots els gravàmens i ajudes indirectes que rep la Universitat del Regne a finals del segle XIV quedà compilada al còdex 29 de l'Arxiu del Regne de Mallorca.¹¹ Dins els diferents gravàmens destaca el sisè del vi per la seva retribució fiscal a les arques del Regne.

Tenim constància d'una primera compilació d'imposicions indirectes feta el 1373, on el reformador Berenguer d'Abella indicava que existien 38 imposicions i que creia que es podien reduir a les bàsiques —carn, molitja, vi—, però que es desconeixen. Segons Josep F. López Bonet, una modificació d'aquests capítols feta el 1386 sobre 12 impostos és la còpia efectuada el 1390 al còdex 29.¹²

El sisè del vi, segons el diccionari de Casanova-López, gravava una sisena part del preu de compra del vi al lloc de producció, i existia ja el 1353, el 1367 fou alleugerat, el 1371 tornat a imposar i incrementat el 1413,¹³ tot i que de la darrera data hi ha alguns dubtes, ja que no apareix consignat al contracte sant de 1405, i al seu lloc hi ha el quint. A la compilació del còdex 29 no hi ha cap gravamen destinat al sisè de Ciutat, com després succeirà en el quint del vi, i ens apareix com «el sisè del vi de les parròquies de fora».

1. Data i comentari del document

Els capítols del sisè del vi del còdex 29 són 26, i són els que es proclamen per a la recaptació del gravamen per a l'annualitat que comença el 27 de setembre de 1390.

a) Quarter major/quarter menor

En la regulació sobre el sisè del vi, depenent del tipus de transacció que es fa i qui

⁹ CATEURA BENNÀSSER, Pau. *El regne esvaït: desenvolupament econòmic, subordinació...* Op. cit., pàg. 48.

¹⁰ CATEURA BENNÀSSER, Pau. *La trentena esgarrifadora: Guerra i fiscalitat...* Op. cit., pàg. 110.

¹¹ ARM, Còdex 29, f. 187-192.

¹² LOPEZ BONET, José F. «La carga impositiva sobre el consumo en Mallorca...» Op. cit., pàg. 361.

¹³ CASANOVA I TODOLI, Ubaldo de; LOPEZ BONET, José F. *Diccionario de términos históricos del reino de Mallorca (s. XIII-XVIII)*, Institut d'Estudis Balearics, Palma de Mallorca, 1986, pàg. 102.

la fa, s'estableix que es pagarà el sisè amb una dualitat de mesures: el quarter major i el quarter menor. La mesura del quarter equivaldria aproximadament a uns 3,12 litres mètrics¹⁴ —com a mesura de capacitat sobre el vi. La mesura del quarter menor es va crear a les ordinacions el 1328 per tal d'incrementar la recaptació i la pressió fiscal sobre el vi.¹⁵ Aleshores el quarter menor suposaria una càrrega impositiva superior a la del quarter major. Observant el document, veiem com el quarter menor s'empra per a la venda a la menuda i per al vi destinat a l'exportació, mentre que el quarter major quedarà restringit per a la venda en gros —sempre que no sigui la transacció final—, o per a l'ús exclusiu dels grups de gent privilegiada, com serà el vi del delme dels eclesiàstics o el vi dels cavallers que posseeixen cavalleries.

b) El control sobre les compravendes

- Els productors estan obligats a fer almenys una vegada a l'any un inventari de tot el vi que han produït i denunciar-lo al llevador del sisè, o sempre que aquest segon ho requereixi.

- Sempre que es faci qualsevol transacció vinària, els venedors estan obligats a denunciar-ho als llevadors del sisè del vi, informant sobre la quantitat i el preu, per a la seva recaptació.

- Els venedors no podran encetar cap bóta ni vaixella que contengui vi per vendre a la menuda o en gros sense que ho sàpiga el llevador del dret, que l'haurà d'estimar i segellar mitjançant un bono. Un cop fet això, el preu de venda no podrà variar, i fins que no s'hagi pagat la part corresponent, sisè de la venda efectuada, no en podrà fer d'altra, ni tocar el segell.

- La part del sisè que han de pagar comprador o venedor no pot llevar-se ni fer-ne gràcia.

- Cap vinyater no podrà encetar cap bóta per vendre vi fins que hagi pagat el sisè de la que haurà venut anteriorment.

- Els llevadors podran tenir tantes companyes o homes com sigui necessari per controlar tot aquell qui voldrà encetar una bóta, i l'hauran de segellar i estimar-ne el preu de venda, i aquest s'haurà de mantenir tot el dia invariablement.

- El vi que estigui un temps fora vendre, mentre que no es traspassi a cap persona, haurà de pagar el sisè.

- Els fraus que es trobin es penaran amb un ban o multa de 4 diners per cada diner de frau i la multa revertirà en un terç per al denunciador, un terç per al llevador del dret i l'altre terç per als murs de la Ciutat.

- En cas que se succeeixin dubtes o qüestions que mereixin una interpretació, seran els jurats els que tindran la potestat d'aclarir les interpretacions o els fraus, així com de reformar els capítols del sisè.

- Per esquivar fraus, els compradors del quint hauran de donar els vins als altres llevadors, perquè tots sàpiguin quantes somades de vi són trameses d'una parròquia a una altra.

¹⁴ SEVILLANO COLOM, Francisco. «Pesas y medidas en Mallorca desde el siglo XIII al XIX». *MAYURQA* 12, pàg. 67-86, Palma de Mallorca, 1974, pàg. 75; i CASANOVA Y TODOLI, Ubaldo de; LOPEZ BONET, José Francisco. *Diccionario de términos...* *Op. cit.*, pàg. 91.

¹⁵ CATEURA BENNÄSSER, Pau. *El regne esvàit: desenvolupament econòmic, subordinació...* *Op. cit.*, pàg. 45.

c) Subjectes sotmesos/alliberats de pagar impostos

El sisè del vi grava el productor, el comprador i el venedor o revenedor del producte. D'aquesta manera hi entra tota la societat que el produeix, consumeix o que hi mercadeja, i que és la base sobre la qual actua el gravamen —pràcticament tothom a excepció dels privilegiats i no de manera total. El productor sempre haurà de pagar —malgrat que sigui per al seu propi consum, el llevador li taxarà la sisena part de la quantitat de vi produïda—, així com sempre que hi hagi una transacció, venda o revenda sempre es pagarà la sisena part de l'import de la transacció.

Els clergues no paguen el sisè sobre el vi procedent del delme o de beneficis eclesiàstics, podent-lo vendre amb la mesura de quarter major, més avantatjosa per al comprador. En canvi, el vi dels clergues i eclesiàstics no procedent del delme haurà de pagar el quint i s'haurà de vendre forçosament amb quarter menor. És a dir, si ells compren vi no paguen el sisè, però si en revenen sí que l'hauran de pagar. Els genovesos també eren exempts de pagar el sisè del vi.

Els cavallers seran francs de pagar el sisè del vi, però sols els serà vàlida la franquesa en l'únic cas que es mantinguin en les seves antigues cavalleries, i si en tenen més d'una o més possessions, hauran d'elegir sobre quina cavalleria en seran francs, i que anirà per la compra dels 500 diners d'or que tenen de privilegi de ser francs.¹⁶

d) Garanties dels arrendadors

El sisè era arrendat en subhasta pública o designat pels mateixos jurats quan quedava deserta. El comprador de l'impost haurà de donar bones fermances i quins seran els principals pagadors als jurats del Regne per tal d'assegurar que pagarà la quantitat arrendada. Haurà de dur una doble comptabilitat en dos llibres, i haurà de dur els ingressos al clavari de dilluns en dilluns, fent pública la comptabilitat —perquè hi hagi control sobre les transaccions que han de pagar el sisè en una altra parròquia o a Ciutat. L'arrendador no podrà demanar cap tipus de rebaixa sobre l'arrendament ni restitució de diners, i sota cap concepte —guerra, mortaldat, tempestat..., podran deixar de complir en l'arrendament. El llevador del sisè tindrà l'any següent de la conclusió del seu arrendament per tal de cobrar i entregar a la Universitat els diners que li quedarà a deure la gent.

e) Productors/consumidors

El sisè estableix que es grava el consum tant per a aquells que compren el vi com per a aquells que el produeixen per al seu propi consum. Se'n grava la sisena part per a la producció i cada vegada que hi ha una transacció comercial. En aquestes transaccions, si el vi és venut a la menuda, la taxa reverteix sobre el venedor. La taxa també reverteix sobre el venedor si el vi va destinat a l'exportació. En canvi, si és venut en gros, el que se suposa que és per fer-ne una posterior revenda, la taxa reverteix sobre el comprador del producte.

¹⁶ El 1339, rere un llarg contenciós amb el Regne, els cavallers aconseguiran de la monarquia no haver de contribuir en les càrregues universals del Regne sempre que no estiguessin directament o indirectament relacionades amb la defensa i fortificació del Regne. El 1366 el rei Pere els augmenta fins a 500 reals com a màxim per a la capacitat que tenen els cavallers per adquirir béns reials, pel que en tota la resta havien de contribuir en les càrregues veïnals i els drets de la Universitat del Regne. LOPEZ BONET, Josep F. «La pràctica fiscal a la baixa edat mitjana (s. XIII-XIV)». *Randa* 29, Ed. Curial, Barcelona, 1991, pàg. 31-33; i CATEURA BENNASER, Pau. *La trentena esgarrifadora... Op. cit.*, pàg. 44-49.

Taula 1. Transaccions que han de pagar el sisè del vi (part forana)

Transacció Comercial	Mesura sobre la taxa	Productor	Taxa Venedor ó reventa	Taxa Comprador	Lloc de pagament
Consum propi		Sí			Parròquia de producció
Venda a la Menuda (parròq. Prod)	Quarter menor		Sí		Parròquia de producció
Venda engròs (parroquia. Prod)	Quarter major			Sí	Parròquia de consum o reventa
Venda engròs (altra parroq)	Quarter major			Sí	Parròquia de consum o reventa
Venta a la menuda (altra parroquia)	Quarter menor		Sí		Parròquia de consum o reventa
Eclesiàstics: a) Vi del delme o de beneficis eclesiàstics b) Vi d'altres procedències	a) Quarter major a) Quarter menor		a) No paga el venedor a) Paga el sisè el venedor		Parròquia de reventa
Venda engròs dels eclesiàstics	Quarter a l'engròs			El comprador no paga sisè quan compra sinó quan revén	Parròquia de reventa
Exportació	Quarter menor		Sí		Parròquia d'origen
Compra per a consum dins barques	Quarter menor		Sí		Parròquia d'origen
Genovesos					Exempts
Vi cavallers (fins a la quantitat de 500 diners d'or per una cavalleria)	Quarter major				Exempts

EL QUINT DEL VI A LES PARRÒQUIES FORANES EN LA REGLAMENTACIÓ FISCAL D'INICIS DEL SEGLE XV

1. Aproximació al document i a la seva data d'elaboració

El còdex 30, com a compendi de totes les imposicions i els drets que rep la Universitat del Regne, és una compilació efectuada amb posterioritat a la dels seus capítols, a causa que està redactada amb lletra humanística, que s'imposa en la segona meitat del segle XV. La majoria de drets i imposicions són anteriors i alguns s'han afegit amb posterioritat, ja que, a més a més del canvi de grafia, estan signats amb dades de 1488, sobre el redreç del quint del vi i imposició de vi i vinagre, o altres redreços de 1538 sobre el mateix quint del vi.

Els 36 capítols sobre el quint del vi de les parròquies foranes es basen de forma directa sobre els que hi ha compilats en «lo sisè del vi de les parròquies de fora» del còdex

29. Al document sobre el quint del vi de les parròquies foranes,¹⁷ que consta de 36 capítols o disposicions que en reglen la recaptació i les fermances, no hi ha cap datació inicial —com en les altres impositcions del còdex—, i tampoc no sabem amb exactitud quan s'imposa el quint del vi. Així es plantegen diverses qüestions: quan s'imposa el quint del vi? Substitueix el quint al sisè del vi o conviuen una sèrie d'anys fins a imposar-se el quint? Acabarà el sisè del vi passant a denominar-se impositció sobre el «vi e vinagre» que s'instaura el 1418?

La primera constància que hi ha amb certesa sobre la instauració del quint del vi es produeix quan aquest és consignat als creditors de la Universitat al Contracte Sant de 1405, pel que la seva instauració ha de ser anterior o coetània.¹⁸ Quan Martí I eixampla els privilegis d'Alcúdia a l'estiu de 1397 i els eximeix del sisè del vi i de qualsevol altre gravamen no menciona per res el quint, que si hagués estat instaurat, per la seva major vàlua s'hauria esmentat, i en el procés que hi ha derivat d'aquest privilegi entre Alcúdia i Menorca a la tardor de 1401 tampoc no se'n parla.¹⁹

El que pareix clar és que durant un cert temps conviuran el sisè del vi i el quint del vi almanco a la Part Forana. El 1410 en diversos documents es referencia el quint i el sisè d'Alcúdia, que són venuts a arrendadors a Alcúdia, i fins i tot el quint conviurà amb el setè del vi.²⁰ La coexistència de diversos impostos sobre la transacció d'un producte no és nova —abans han conviscut el sisè i el dotzè del vi— i el 1410 es referencia un altre document que es refereix al setè, quint i cisa sobre el vi, que probablement es deu referir al «sisè del vi juyhevesch», càrrega instaurada el 1401 que gravava un poc més d'una setena part sobre el vi dels jueus.²¹ El 1409 es parla sobre el quint del vi²² i el 1410 per ordre reial el Gran i General Consell sap que els alcudienecs tenen una ordre reial recent que els eximeix de pagar el quint del vi.²³ Aquest mateix any els alcudienecs obtindran una ordre del lloctinent del Regne per la qual sols podran vendre el seu vi amb la mesura de quarter major,²⁴ i el capítol que fa referència al cas particular d'Alcúdia del quint del vi —tant al quint del vi de la Ciutat com al de les parròquies foranes— ha d'estar redactat abans o l'any de 1418, atès que els altres capítols ja estan datats.²⁵

Si tenim en compte que al còdex 30 no es fa cap referència al sisè del vi, això ens indicaria que quan es redacta aquesta càrrega indirecta ja hauria desaparegut. Segons el diccionari de termes històrics de Casanova-López, el sisè és reformat el 1413, i el 1418 es reformen els capítols del vi, afegint-hi la «impositció sobre vi e vinagre»,²⁶ tot i que al

¹⁷ ARM, Còdex 30, f. 145-148.

¹⁸ URGELL HERNANDEZ, Ricard. *Mallorca en el segle XV*, El Tall Editorial, Palma de Mallorca, 2000, pàg. 24.

¹⁹ AMA, Sig 1233.

²⁰ Pels jurats d'Alcúdia, «*fuera sublatum et levatum jus sexti et quinti quid vina collecta in dicta parrochia*», ARM, EU 3, f. 54v-55. I vegeu les notes 9 i 10 de MAS FORNERS, A.; ROSSELLO BORDOY, G.; ROSSELLO VAQUER, R. *Història d'Alcúdia. De l'època islàmica a la germania*, Ajuntament d'Alcúdia, Alcúdia, 1999, pàg. 235.

²¹ CASANOVA I TODOLI, Ubaldo de; LOPEZ BONET, José F. *Diccionario de términos...* Op. Cit., pag. 102.

²² LLADO Y FERRAGUT, J. *La sección histórica del Archivo Municipal de la fidelísima ciudad de Alcudia*, Imp. S.S. Corazones, Palma de Mallorca, 1964, pàg. 3-4.

²³ ARM, AGGC 2, f. 18-18v.

²⁴ ADM, MSL 260, f. 95-96.

²⁵ No surt la data ni al capítol d'Alcúdia de les parròquies foranes ni al del quint del vi de la Ciutat, però els posteriors sí que hi són, amb data de 1418 en el cas del quint del vi de la Ciutat.

²⁶ CASANOVA I TODOLI, Ubaldo de; LOPEZ BONET, José F. *Diccionario de términos...* Op. cit., pàg. 93 i 102.

còdex 29 ja apareix, igual que al còdex 30, la «imposició sobre el vi e vinagre», que grava les transaccions d'aquests productes amb un o dos diners per lliura, i de forma separada al sisè o quint. Això ens faria arribar a la conclusió, juntament amb la data del quarter major, que els capítols no datats del quint del vi —els 33 primers que no estan datats— serien anteriors a 1418, i probablement posteriors a 1410, tot i que s'ha de tenir en compte que la majoria devien estar vigents des de la instauració del quint del vi en una data aproximada entre 1402-1405. Per altra banda la «imposició sobre el vi e vinagre», molt pareguda al *dret d'imposició* de les parròquies foranes, apareix el 1395 al còdex 29, on hi ha el sisè, pel que no tindran mai una relació directa. El quint del vi és la successió del sisè i si conviuen en el temps pot ser a causa de la presència de rossecs anteriors que es deuen del sisè. Una altra hipòtesi és que el quint del vi consignat al Contracte Sant sols sigui el de Ciutat, i el sisè es perllongui a la Part Forana uns quants anys.

2. Problemàtica

a) Quarter major/quarter menor

En el quint es manté la dualitat de mesures que s'havien establert en el sisè el 1390, amb el quarter menor per a la venda a la menuda i el quarter major per a la venda en gros i per als privilegiats. En el quint, a més a més del clero i els cavallers, apareix autoritzada la venda en quarter major del vi produït a Alcúdia —exempt de gravàmens sobre el vi des de 1397— i del vi procedent del delme del patrimoni reial, del qual no sabem si era taxat pel sisè ni de quina manera, ni amb quina mesura.

b) El control sobre les compravendes

És en aquest concepte sobre el control de les compravendes on més canviarà el quint del vi respecte del sisè, i més que canviar el que es fa és incrementar les mesures de control.

Es mantenen:

- Els productors estan obligats a fer almanco una vegada a l'any un inventari de tot el vi que han produït i denunciar-ho al llevador, o sempre que aquest segon ho requereixi.
- En realitzar qualsevol transacció vinícola, els venedors estan obligats a denunciar-ho als llevadors del quint del vi, informant-lo de la quantitat i del preu, perquè aquest pugui recaptar-lo.
- Els venedors no podran encetar cap bóta ni vaixela que contengui vi per vendre a la menuda o en gros sense que ho sàpiga el llevador del dret, que l'haurà d'estimar i segellar, i un cop fet això, el venedor no podrà variar el preu, i fins que no s'hagi pagat el quint de la venda efectuada no en podrà fer d'altra.
- La part de quint que han de pagar comprador i venedor no pot llevar-se ni fer-ne gràcia.
- Cap vinyater no podrà encetar cap bóta per vendre vi fins que hagi pagat el quint de la que haurà venuda anteriorment.
- Els llevadors podran tenir tantes companyes o homes com sigui necessari per controlar tot aquell que voldrà encetar una bóta, que l'hagi de segellar i estimar el preu de venda que s'haurà de mantenir tot el dia invariablement.
- En els fraus que es trobin s'hauran de pagar 4 diners per cada diner fraudat, distribuïts en un terç per al denunciador, un terç per al llevador del dret i l'altre terç per als murs de la Ciutat.

Apareixen per primera vegada les mesures de control següents:

- Si el vi s'ha de transportar en una altra parròquia sempre haurà de portar un

albarà fet pel llevador de la parròquia de procedència indicant on va i indicant que aquell vi s'ha venut a quarter major.

- Per esquivar frauds, els compradors del quint hauran de donar els vins als altres llevadors perquè tots tinguin constància quantes somades de vi són trameses d'una parròquia a una altra.

- A més a més els llevadors de les parròquies de fora podran fer anar als quartins —20,28 litres mètrics— amb un segell i posar un fil per indicar fins on estaven plens per assegurar-se que no es buida pel camí.

- Les tavernes no podran vendre amb una bóta i ho hauran de fer cada vegada amb dues, i per cada somada de vi, s'haurà de partir en una part per al taverner i l'altra a la bóta del llevador del quint.

- Els pescadors, llenyaters i picapedrers que comprin vi per al seu consum propi no hauran de pagar el quint a la parròquia on el consumeixin, sempre i quan l'hagin comprat a Ciutat.

c) Subjectes sotmesos/alliberats de pagar impostos

El quint del vi grava —com el sisè— el productor, el comprador i el venedor o revenedor del producte. D'aquesta manera pareix que sols és un augment de la taxa que grava el vi.

Els jurats, com a legisladors de l'ajuda del pagament del quint, se segueixen reservant el dret a poder dir qui té privilegi per no pagar el quint del vi. Els clergues no paguen el quint sobre el vi procedent del delme, podent-lo vendre amb la mesura de quarter major, més avantatjosa per al comprador. En canvi el vi dels clergues i eclesiàstics no procedent del delme haurà de pagar el quint i s'haurà de vendre forçosament amb quarter menor. Els cavallers seran francs de pagar el quint —com ho eren amb les disposicions del sisè del vi—, i desapareixen els genovesos pel que respecta a la gent exempta de pagar gravamen sobre el vi. Així doncs, malgrat que sigui de forma parcial, els clergues i cavallers contribueixen a la Universitat del Regne.

En el quint del vi es disposa com s'ha d'afrontar la contribució de les vendes del patrimoni reial. El vi procedent del delme no farà que la procuració reial pagui a la Universitat, però sí que farà una contribució indirecta a la Universitat. El vi procedent del delme del patrimoni reial podrà ser venut amb la mesura de quarter major, i així el comprador d'aquest producte en pagarà el quint, tot i que d'una forma avantatjosa. El que succeeix és que el procurador reial o el seu lloctinent es reserven una part del delme per després vendre'l per fer el seu propi negoci, atès que es pot vendre amb la mesura de quarter major i produeix una competència deslleial que els jurats intenten controlar a les ordinations prohibint que això es pugui fer. El vi procedent d'Alcúdia també serà eximit de contribuir al quint del vi, i des de 1410 es vendrà sols a quarter major,²⁷ el que suposa entrar dins el grup de privilegiats que poden realitzar una competència deslleial del producte.

d) Garanties dels arrendadors

Les garanties són pràcticament les mateixes per al sisè que en el quint: els capítols d'arrendament, fermances, doble comptabilitat pública, la no-rebaixa de l'arrendament i la impossibilitat de fer gràcia sobre rossecs de l'arrendament sota cap concepte.

Sí que s'afegeixen en canvi dos capítols més de garantia dels arrendadors:

- 1) Si l'arrendador manté un litigi obert amb la Universitat no podrà retenir-se com

²⁷ ADM, MSL 260, f. 95-96.

a garantia pròpia part de la recaptació del quint, i haurà de posar els diners en mans del clavari de la consignació. Si després de fer el depòsit al clavari de la consignació la justícia li és favorable, serà retribuit segons aquesta.

2) Els arrendadors del quint en algunes parròquies hauran de subvencionar el joc de la ballesta amb tres lliures a les parròquies d'Inca, Pollença, Sóller i Sineu, i 25 sous a les d'Andratx, Campos, Felanitx, Santanyí, Manacor, Artà i Alcúdia.

e) Productors/consumidors

En el quint es mantindran les mateixes relacions de taxació que ja es produïen en el sisè.

El vi venut tant pels eclesiàstics com pel procurador reial, procedent dels delmes que ells no paguen, però sí que pagaran els compradors, tot i que podran comprar-lo a quarter major, el que suposa un avantatge per als compradors. El clero, si compra altre vi no procedent dels delmes per revendre, pagarà el que sigui pertinent per la revenda, i no per la compra.

Taula II. Transaccions que han de pagar el quint del vi (ciutat i part forana)

Transacció Comercial	Mesura sobre la taxa	Productor	Taxa Venedor o revenda	Taxa Comprador	Lloc de pagament
Consum propi a) Part forana b) Ciutat i terme (excepte aiguades)	a) ? b) Quarter menor	Sí Sí			Parròquia de producció
Venda a la menuda (parròquia producció)	Quarter menor		Sí		Parròquia de producció
Venda engròs (parròquia producció)	Quarter major			Sí	Parròquia de consum o revenda
Venda engròs (altra parroquia)	Quarter major			Sí	Parròquia de consum o revenda (pescadors paguen a la parròquia de compra)
Venda a la menuda (altra parròquia) [excepte picapedrers, pescadors i llenyaters que comprin a Ciutat]	Quarter menor		Sí		Parròquia de consum o revenda
Eclesiàstics: c) Vi del delme o de beneficis eclesiàstics d) Vi d'altres procedències	c) Quarter major d) Quarter menor		a) No paga el venedor b) Paga el quint el venedor		Parròquia de revenda
Venda engròs dels eclesiàstics	Quarter a l'engròs			El comprador no paga quint quan compra sinó quan revèn	Parròquia de revenda
Exportació	Quarter menor		Sí		Parròquia d'origen
Compra per a consum dins barques	Quarter menor		Sí		Parròquia d'origen
Venda a la menuda	Quarter major			Sí	Obligatori consumir i pagar amb quarter menor en altra parròquia
Vi cavallers (fins a la quantitat de 500 diners d'or per una cavalleria) (parròquia de fora)	Quarter major				Exempts
Venda a la menuda de vi importat per genovesos a Ciutat	Quarter menor				Sols Ciutat i terme
Venda a la menuda vi de delme del patrimoni reial	Quarter major			Sí	Parròquia de venda

EL QUINT DEL VI DE CIUTAT

La reglamentació del quint del vi de Ciutat,²⁸ que ha de ser coetània a la de les parròquies de fora, destaca per la seva gran quantitat de capítols. Si el quint del vi de les parròquies de fora té 36 capítols el de la Ciutat en té 64, datats amb anterioritat o coetàniament els darrers a 1418, més 13 capítols que es van afegint amb posterioritat, entre 1426 i 1471. Els capítols de la Part Forana hi són inclosos i la gran diferència radica en la gran quantitat de mesures sobre el control de les compravendes que necessita una ciutat important. Així sols comentarem les mesures que no hi ha al districte fiscal forà.

a) Quarter major/quarter menor

La dualitat de mesures en les transaccions del quint és la mateixa que a la Part Forana, però s'estableix que les estimacions dels productors es facin en la mesura de quarter menor, qüestió que no quedava definida ni en el sisè ni en el quint de les parròquies de fora. Els genovesos, que en el sisè eren exempts de contribuir, hauran de vendre a la menuda amb la mesura del quarter menor i pagar el quint. S'ordena també la manera de vergar les bótes de mena, que seran vergades a 96 quaters grossos (quarter major) i que han de ser comprades al quint a 116 quaters pocs (quarter menor). Això ens pot indicar l'equivalència entre el quarter major i el menor,²⁹ que seria de 3,12 i 2,58 litres mètrics respectivament.

b) El control sobre les compravendes a Ciutat

És aquí on més es diferencia el quint de Ciutat respecte a la Part Forana

- S'elegeixen sis boters «qui amb lo mesurador del quint» verguin i estimin amb quarter menor tot el vi que hi ha als cellers, tavernes, cases pròpies, estranyes, tant a la Ciutat com a les vinyes.
- El vi que entra a Ciutat per mar ha d'entrar per la porta dels boters o de Sant Joan, si no és juevesc.
- Tot el vi que entri per terra a Ciutat ho ha de fer per la porta de Sant Antoni de Pàdua, si no prendrà 10 lliures de ban. Els arrendadors hi podran tenir 2 o 4 homes de guarda en cada portal.
- La verema quan és venuda paga el quint —com a la Part Forana—, però el comprador del dret o llevador haurà de tenir pes a la plaça de Santa Eulàlia, on s'ha de pagar tota la verema que es vengui per fer vi, i pel pesament o taxació de la verema no podrà cobrar res, és a dir, no pot imposar res sobre el mesuratge.
- Cap persona no pot fer botiga o taverna a casa seva de vi estranger ni posar-hi una aixeta si no ho ha denunciat al llevador del quint.

²⁸ ARM, Còdex 30, f. 80-92.

²⁹ La mesura del quarter que apareix en el sistema de mesures antic que dilucida Francisco Sevillano i que ens apareix al diccionari de termes històrics és de 3,12 litres mètrics, i manté relacions d'equivalència amb les altres mesures (un quarter equival a 4 quartans de 78 centílites cadascun; un quartí de 20,28 litres mètrics equival a 6,5 quaters...) Així doncs, quan el 1328 es crea el quarter menor com a mesura nova no tindria equivalència exacta amb les altres mesures de capacitat. Per això es dedueix que el quarter major és l'equivalent a 3,12 litres. Sobre la mesura de les bótes de mena, 116 quaters majors equivalen a 96 quaters menors, o quaters de quint menor —un 0,82% del quarter major— i, fent una equivalència simple, el quarter menor tindrà una capacitat de 2,58 litres mètrics.

- Els taverners no podran vendre en vaixells que tenguin forats o espirals en una part de la bóta, de manera que no puguin mesclar el producte, sota pena de 10 lliures.
- El dia que acaba l'anualitat de l'arrendador, podrà anar, amb el vergador, a revisar els cellers i tavernes bóta per bóta.
- Durant els mesos d'octubre i novembre els habitants de Ciutat podran entrar el vi novell del terme per qualsevol porta.
- Els estimadors de les vinyes de Ciutat hauran de fer les estimacions als propietaris de vinyes de les bótes amb quarter de quint menor, de les 10 per centenar «segons és acostumat».
- Els bans sobre els productors que no denunciïn la venda o producció es reparteixen de la manera següent: una quarta part al fisc reial, una quarta part als murs de la Ciutat, una quarta part al denunciador i l'altra quarta part al comprador del quint.
- Tota persona cristiana que no denunciï una venda o compra al llevador del dret serà penada amb un ban de deu lliures que aniran un terç al denunciador, un terç al comprador i un terç als murs de la Ciutat.
- Cap cristià a jueu no pot encetar cap bóta o gerra fins que tenguí albarà de la taula del dret sota pena de 20 sous, i si és un captiu prendrà 50 assots per cada vegada (1/3 denun., 1/3 compr., 1/3 murs Ciutat).
- Cap persona no podrà entrar vi a Ciutat fins que hagi donat penyora al llevador del dret, sota una pena de 100 sous i si és captiu prendrà 50 assots, i si no pot pagar i no és captiu anirà a la presó.
- Cada vegada que es faci un frau es pagarà per cada vegada 30 lliures.
- Els fraus dels traginers aniran en un terç al fisc reial, un terç als murs de la Ciutat, i un terç a repartir entre el denunciador i el comprador del quint.
- A qui es trobi fent transaccions comercials de vi al carrer de la mar i que després el vengui en gros o a menut sense pagar al llevador del dret del quint, tindrà penes de presó fins que es pagui el preu de la multa.

Sobre el cobrament dels bans i fraus hi ha disparitat de criteris, atès que alguns es divideixen en tres parts (al denunciador, al llevador i als murs de la Ciutat) i altres en quatre (denunciador, comprador del quint, els murs de Ciutat i el fisc reial). Això implica un canvi respecte al quint de les parròquies foranes, on la procuració reial no tenia cap retribució i ara en té per determinats bans, encara que no s'especifica amb claredat.

c) Els subjectes alliberats del quint

Com a la Part Forana els venedors del delme —tant eclesiàstic com del reial patrimoni— no contribueixen per aquest concepte al quint, que es ven a quarter major, però es recalca que els compradors del delme sí que hi han de contribuir. A l'exempció del pagament del quint dels eclesiàstics per al seu consum —no per fer negocis—, s'hi afegeix el del jurat «qui porta lo pano o standart lo die de Sent Silvestra, e Sancta Coloma», que serà franc del quint així com tot el vi que es comprarà i es beurà per consumir en la dita festa. Si s'ha de comprar vi o vinagre per proveir l'armada de galeres o llenys per a l'estol reial, aquestes transaccions seran exemptes del pagament del quint. S'eximeix del pagament del quint els nous pobladors que vinguin a establir-se a Mallorca des de fora de l'illa, fixant-hi la residència amb les seves famílies i els seus béns, ja que tenen immunitat sobre el pagament d'imposts durant deu anys. Finalment, els genovesos, exempts en el sisè i que desapareixen en el quint de les parròquies de fora, en el quint de la Ciutat seran obligats a fer les seves vendes a la menuda i amb quarter menor sobre el vi que importen i venen.

d) Garanties dels arrendadors

Són les mateixes que les del quint i no hi ha cap novetat. Sols es prenen noves mesures per les quals si l'arrendador del quint de Ciutat és un jurista, notari o procurador, no pugui procurar o advocar «davant lo execudor» a causa dels conflictes que se'n poguessin derivar. L'aportació que ha de fer l'arrendador per contribuir al joc de la ballesta és de 12 lliures, que hauran de ser abonades al cap d'un mes d'arrendar el quint al clavari de la consignació.

e) Productors/consumidors

Les relacions de producció/consum que taxen la cinquena part del vi que es produeix, ven o revèn són les mateixes. Els genovesos hauran de pagar pel vi que importaran i vendran a la menuda —no devien tenir presència a la Part Forana. Els jueus tenen una tributació diferent. Sols existeixen tres diferències respecte a la Part Forana: 1) s'eximeix els productors de pagar el quint per les aiguades que beguin i que no siguin venudes; 2) no es grava el consum propi que puguin fer els traginers en els seus propis barrals de consum; i 3) als compradors de bótes de mena per beure a Ciutat, se'ls descompten pel fust 18 sous del total, que no contribuïran al quint. Del vi que estarà en gerres, se'ls descompten sis quaters la gerra, exceptuant la bóta plena de vinagre, de la qual es llevaran 7 sous i 6 diners.

MESURES COMPLEMENTÀRIES DEL QUINT A MITJAN SEGLE XV

Des de les ordinacions de 1328 hi havia un control estricte sobre les transaccions del vi que des de la Part Forana s'introduïa a Ciutat, així com la manera de recaptar-ho. En el sisè del vi de 1390 no trobam cap diferència entre el gravamen de Ciutat i el de la Part Forana, però ja el trobam diferenciat en el quint del vi d'inicis del segle XV. Als capítols del quint del vi de Ciutat es diferencia el control sobre els cellers i tavernes de Ciutat, i és precisament en aquesta imposició on trobam els primers redreços que afecten la Part Forana en capítols afegits amb posterioritat. El 1426 s'institueix la fórmula com han de fer el jurament de transparència els arrendadors del quint. Com a mesura de control s'ordena el 1442 que els arrendadors del quint del vi de Ciutat hagin de tenir un cert horari a la botiga on és recaptat el dret per facilitar el pagament del dret als forans que vénen a Ciutat. L'horari de la botiga serà de tres hores al matí i tres després de dinar de sant Miquel fins a Pasqua, i la resta de l'any de quatre hores al matí i quatre hores després de dinar.³⁰

El 1454 s'imposen noves fiances sobre el dret del quint del vi de Ciutat, i dos anys després, el 1456, es reglaran els salaris als funcionaris del quint, i al mateix temps la «imposició sobre el vi e vinagre», per la seva poca recaptació, haurà de ser recaptada pels arrendadors del quint del vi, tant de Ciutat com de la Part Forana.³¹ El 1455 es donen les claus de les portes de Ciutat als recaptadors del dret.

El 1459 s'afegeixen dos capítols del quint del vi de les parròquies foranes.³² Al primer, els jurats del Regne prohibeixen la mescla de vins, mosts o aiguades primeres, pel

³⁰ ARM, Còdex 30, f. 89.

³¹ ARM, Còdex 30, f. 88v-89.

³² ARM, Còdex 30, f. 148.

que els productors han de pagar de beguda. Això ens indica una forma de fraudar als llevadors del dret que tenien els productors, ja que, un cop estimada la seva producció, hi mesclaven o afegien most novell o aiguades que incrementaven el seu producte un cop ja havia estat estimat. Al segon capítol els jurats imposen que l'arrendador del quint de la vila de Llucmajor haurà de donar 3 lliures als jurats i clavari de la vila per comprar una ballesta per jugar al joc de la ballesta.

EL REDREÇ DEL QUINT DE 1488

Durant el regnat de Ferran el Catòlic es produiran diversos intents de redreç per eixugar el dèficit financer estructural del Regne. Un dels quals serà protagonitzat pel polèmic lloctinent general Ximèn Pérez Escrivà de Romaní, que intentarà endreçar la imposició indirecta que recapta la Universitat. Dins aquests redreços hi seran: el vectigal de la mercaderia amb el dret de captius i moros, dels draps estrangers, el dret d'entrada de navilis, el reial per bóta de vi, i el del quint del vi i «imposició de vi e vinagre». Els capítols del redreç del quint del vi i vinagre³³ seran aprovats l'11 d'octubre de 1488, amb la presència del lloctinent general, dels seus ajudants i dels jurats del Regne.

a) Descàrrega sobre els productors

En aquest redreç no es deroguen les ordinacions o els capítols antics del quint del vi, sinó que, com diu el document, es complementen amb les anteriors. S'hi tracta d'alleugerir un poc la càrrega impositiva sobre els productors i sobre els senyors dels cellers.

En cap de les disposicions es fa referència a les mesures a emprar o a una nova relació d'aquestes, motiu pel qual revalidar els capítols antics implica que es mantindrà la dualitat de mesures. Tampoc no hi ha cap reordenació de les taxes que han de pagar en la venda a la menuda o en gros, ni respecte a les relacions dels privilegiats.

Per alleugerir el gravamen als productors, es permetrà que aquests puguin beure aiguades fins al mes de desembre de cada any, i més endavant hauran de pagar el quint pel que hagin produït, o que venguin. A més a més, cada vinyater podrà fer per al seu consum propi dos carretells de vi blanc de vint-i-cinc fins a trenta quaters sense pagar el dret del quint, sempre que no ho venguin, i incideixen que si no és d'aquesta forma ningú no podrà ser franc del quint per beguda. Dins aquestes condicions d'exempció del quint hi entraran els traginers en el vi que consumeixin en barrals durant el trajecte cap a Ciutat —esmena que constava sols als capítols antics del quint del vi de la Ciutat—, ja que aquests eren gravats amb desmesura pels col·lectors del dret, però en haver entrar a Ciutat tot el vi que consumeixin n'hauran de pagar mig quarter per somada.

b) El control de les compravendes

La principal aportació del redreç serà la intensificació del control sobre les compravendes per evitar el frau, i l'aparició de nous funcionaris que regularan el dret. Així tenim que:

³³ Aquests capítols són presents a la sèrie Extraordinaris d'Universitat i apareixen al redreç sobre el quint del vi i vinagre de 1488 a ARM, S-40, f. 248-250v; i al llibre de drets universals de la Universitat de la ciutat i regne de Mallorca, ARM, Còdex 30, f. 162v-164v.

- Es dictamina com s'han de pagellar les bótes congrenyades i menors per part dels col·lectors del quint tant de Ciutat com de la Part Forana. Les bótes hauran de ser pagellades en cada costat o frontis amb les armes de la Ciutat o vila a la dogua. S'haurà de dur una comptabilitat en un llibre on constin les bótes que té cada celler i la seva capacitat així com el seu estat (plenes, mitges, a un palm...) Quan es pagui el quint s'haurà d'especificar el nombre de la pagella de les bótes, i s'haurà de llevar o disminuir al senyor del celler el dotze per cent.

- Els llevadors del dret hauran de prendre jurament als vinaters de la Ciutat i Part Forana del vi blanc, vermell i del vinagre que hauran donat graciosament o venut fora de la taverna, perquè s'hagi de pagar el dret, havent-ho de denunciar als col·lectors del quint dins un dia com a màxim de marge.

- Els taverners sols podran vendre amb bótes de 120 quaters, o mitges bótes de 60 quaters que estiguin pagellades.

- S'estableix un control ferm i rigorós sobre el vi d'Alcúdia, que és exempt del pagament del quint, i sobre el qual es realitzen segons el capítol «quasi infinits fraus». Per això el vi que sortirà per terra sols ho podrà fer per la porta de Mallorques, i si no tindran un ban de pèrdua del vi i del pagament de 25 lliures, encara que sigui un captiu. Per poder sortir el vi per la porta s'haurà de denunciar als collidors del quint, que hauran de fer albarà on constarà on va el producte i a qui es vendrà. Aquest albarà anirà adreçat als col·lectors del dret de Ciutat, o de la parròquia on anirà, i quedarà còpia recollida en un llibre o quadern perquè es puguin comprovar els albarans, que sols tindran una validesa de quatre dies, i els traginers els hauran de trametre als portalans de la porta de Sant Antoni de Ciutat, que ho tornaran a verificar en un altre quadern. Si el vi surt per mar, podrà sortir per les portes de Vila-roja i de Xara, i els albarans tindran una validesa superior als quatre dies, en ser el temps de navegar incert.

- Els taverners, abans de començar a vendre, hauran de donar una fermaça de 40 lliures a la Universitat o al col·lector del quint, i si venen vi abans d'obtenir la fermaça seran penats amb un ban de 100 sous.

- S'elegiran dos homes per administrar el quint, un que durà el llibre dels cellers i l'altre el de les tavernes i «capisforis».

- S'elegiran dos homes per croers, o pagelladors, per als cellers, un per a la vila de damunt i l'altre per a la vila d'avall —referint-se als dos districtes de Ciutat.

- S'elegiran tres homes per croers per a les tavernes, dos per la vila de damunt, l'altre per la d'avall.

- S'elegiran dos homes per guardes a la porta de Sant Antoni, i el col·lector de Ciutat proveirà el receptor per a la guarda de les altres portes de Ciutat.

- També s'elegirà un home amb el càrrec de receptor, que estarà encarregat de supervisar tots els administradors o col·lectors del quint, així com els seus funcionaris, per evitar que es cometin fraus. Serà també l'encarregat de rebre la recaptació i donar-la al clavari bosser. Els altres oficials li hauran de donar diàriament la recaptació.

- Els bans que es paguin derivats dels fraus canviaran la seva estructura, es distribuiran de la manera següent: un terç al fisc reial, que anirà a la procuració reial, es mantindrà un terç per a les obres dels murs de Ciutat i l'altre terç al denunciador o acusador, encara que sigui un oficial del quint, però en aquest cas, del terç, la meitat anirà per a l'oficial que trobarà el frau i l'altra meitat al receptor. En els casos del cobrament dels bans, s'hauran d'informar els clavaris de la Universitat i la procuració reial, tot i que els executors o clavaris de la Universitat no perden en favor de la procuració reial el fet de poder intervenir en el jutjament del frau.

c) Garanties dels arrendadors

En incrementar-se la plantilla de funcionaris i arrendadors s'incrementaran les garanties que aquests hauran de donar per exercir la seva funció:

- El receptor haurà de donar una fermança a la Universitat per desenvolupar el seu càrrec de 1.000 lliures i, si ho delega en una altra persona, n'hi haurà d'afegir 300.
- Si als capítols antics del quint, els arrendadors del dret, si fiaven diners del quint, anaven sota risc i perill seu, ara s'instaura que no podran prendre fiança per més d'un mes de temps.
- Es canvia el temps que tenen per pagar els rossecs els arrendadors, un cop vençuda l'anualitat, que si abans era d'un any, ara queda el termini reduït a dos mesos després de la finalització de l'arrendament del dret.
- En cas que algun executor o administrador del quint cometi frau, serà inhabilitat per exercir qualsevol ofici reial o de la Universitat, i serà multat amb una pena de 500 lliures si és el receptor qui comet el frau i, si és d'un càrrec inferior, serà penat amb 200 lliures per persona. A més a més, seran jutjats pel lloctinent general del Regne.

LA CONCÒRDIA AMB ELS ECLESIASTICS

Sols un any després de l'aprovació dels capítols del redreç de 1488 hi havia conflicte per l'exempció sobre gravàmens indirectes que tenien les persones eclesiàstiques. Així el 9 de desembre de 1489, a petició del monarca, s'arribarà a una concòrdia entre el procurador reial Gregori Burguès, i representants dels jurats —Alvaro Unís i Jaume Muntanyans, doctors en lleis— d'una banda, i els representants de la Seu i de la diòcesi de Mallorca —mossèn Pere Prats i mossèn Arnau de Santa Cília, doctors en drets, canonges— de l'altra, perquè no es faci un abús sobre el vi i el drap que eren comercialitzat per les persones eclesiàstiques.³⁴

A la concòrdia s'instaura que les persones eclesiàstiques, si voldran seguir gaudint de la immunitat que tenen sobre el quint del vi que venen en gros o a la menuda, hauran de prendre dels administradors del quint pòlisses o albarans pel vi que voldran comprar dirigides als taverners o als venedors del vi, dels quals cobraran el quint, i els administradors els donaran les pòlisses franques. La mesura servirà per a tots els eclesiàstics del Regne, a excepció del monestir de Santa Magdalena o les monges del dit monestir, ja que paguen una certa quantitat al dit receptor i no han de menester les pòlisses. Com a contrapartida per instaurar el control sobre el vi eclesiàstic, se'ls deslliurarà de pagar als fornars per la cuina del pa.

CONCLUSIONS

La taxa que grava la renda de vi de 1310 gravava un 0,3% del total de la transacció i la taxa de 1331 un 0,15%. Així doncs, arribam a 1356 on l'aplicació del sisè suposa un 16,6% del total de la transacció, tot i que no sabem per aquesta època amb seguretat quin tipus de transacció afectava, i si gravava o no el consum i la producció. Sí que ho sabem

³⁴ ARM, Còdex 30, f. 176v-177.

per a 1390, on es grava la sisena part per la producció i cada vegada que hi ha una transacció comercial. En aquestes transaccions, si el vi és venut a la menuda, la taxa reverteix sobre el venedor, i en canvi, si és venut en gros —el que se suposa que és per fer-ne una posterior revenda— la taxa reverteix sobre el comprador del producte. Amb la imposició del quint del vi a inicis del segle XV, s'augmenta la taxa fins al 20% del producte. El quint no suposarà un canvi dràstic respecte del sisè i es mantindran les relacions de taxació entre productors, intermediaris i consumidors, i s'augmentaran les mesures de control sobre el producte. De totes maneres no són els únics, ja que sobre el vi s'hi taxa, almanco des de 1395, la «imposició sobre el vi e vinagre» que gravarà amb 2 diners per lliura o 4 diners per lliura qualsevol transacció vinícola, formant el que podria ser un afitó de l'impost, i altres gravàmens indirectes com el vectigal de la mercaderia i el reial per bóta de vi.

Cal recordar també que cada productor vitícola contribueix al delme —que per a Mallorca és d'una onzena part de la producció a distribuir entre el reial patrimoni i la diòcesi de Mallorca. I així el delme repercuteix tributàriament sobre la producció i la comercialització del producte: a l'onzena part de la producció vitícola de Mallorca del delme, s'hi ha d'afegir la dels altres grups privilegiats com cavallers, persones exemptes i el vi d'Alcúdia, que produeixen una competència deslleial sobre els altres vins mallorquins en tenir un cost inferior tant sobre la producció —no paguen el quint—, com en la comercialització, en gaudir de l'ús del quarter major per a la venda a la menuda.

El redreç del quint de 1488 suposarà tres coses:

1) En estar en un moment en què baixa la producció de vi en tot Mallorca, i per tal d'incentivar-la, s'intentarà per una part alleugerir la càrrega fiscal als productors, i alleugerir els senyors dels cellers que venen a la menuda.

2) S'intentarà controlar d'una forma més acurada, amb la presència directa dels jurats i dels clavaris del Regne, la recaptació del dret, posant especial atenció sobre els arrendadors, i instaurant nous funcionaris, i augmentant les fiances que aquests han de complir.

3) La pèrdua d'un cert poder legislatiu per part de la Universitat, que mantenia de facto des de la segona meitat del segle XIV. La interferència del reformador Ximèn Pérez Escrivà de Romaní en l'ordinació dels drets, i el fet que la procuració reial serà beneficiària dels bans que s'imposen sobre el quint, és una constatació d'aquest fet —encara que ja s'intuïa en el quint del vi de Ciutat en algun tipus de ban, com el dels traginers o el dels productors que no declaren.

4) Un intent de realitzar un control acurat sobre dos grups privilegiats, com són els clergues i el vi d'Alcúdia, per tal d'evitar una major competència deslleial. Això implica que ambdós sectors tenien una certa facilitat per viure al marge del sistema tributari del Regne.